

РЕЦЕНЗИЯ

от Иван Юстинианов Кочев,

член на научното жури в конкурса за заемане на академичната длъжност „Доцент” по професионално направление 2.1. Филология (Български език – синтаксис), обявен от Югозападния университет „Неофит Рилски” в ДВ., бр. 61 / 05. 08. 2016 г.

На конкурса за доцент в Катедрата по български език, ЮЗУ – Благоевград се е явил само един кандидат – гл. ас. д-р Радослав Михайлов Цонев.

I. Кратки биографични данни

Досегашната му професионална реализация е свързана с ЮЗУ „Неофит Рилски” – Благоевград. Тук завършва с отличие Българска филология (2000 г.), тук е редовен докторант, хоноруван асистент (2002–2006). Тук става „доктор” (2006), редовен асистент (2009), главен асистент (2011 – досега).

II. Учебна, преподавателска и административна дейност

Кандидатът е преподавател по „Синтаксис на българския език“, „Синтаксис на българската разговорна реч“ (вж. наименованието на обявения конкурс), „Българска диалектология“ (срв. названието на дисертационния му труд – „Говорът на гр. Банско“), „Основи на редактирането“, „Аудио-визуални и информационни технологии в обучението“, „Лексикология и лексикография на българския език“ (вж. библиографските данни за редица негови трудове). Автор е на няколко учебни програми във връзка с курсовете, които води. Чел е лекции в Истанбулския университет, РТурция. Участвал е в национални и вътрешноуниверситетски организации на млади учени. Бил е научен и технически редактор в редколегии на няколко юбилейни сборника (2010 г., 2015 г., 2016 г.), участва в изданието „Южнославянски ръкописни речници от XVIII в.“ (2012 г.) в сп. „Езиков свят“. Член е на Общото събрание на ЮЗУ и на Факултетната комисия по акредитация и качество на обучението.

III. Научна продукция

Кандидатът е автор на две книги – *„Говорът на гр. Банско“*, 2008, Унив. издателство Н. Рилски, 365 с. и *„Разговорни съчинително съюзи в българската устна комуникация (с оглед на конкуренцията между тях)“*, 2014, Унив. издателство Н. Рилски, 196 с.; на 33 статии и на няколко рецензии. Измежду тях – след придобиване на научната степен „доктор“ на 20. 04. 2007 г. – се открояват 1 монография (втората цитирана по-горе), 25 статии и няколко рецензии. Тук ще бъдат рецензирани именно тези, които са публикувани след получаването на научната степен „доктор“.

Повече от очевидно е, че както цялостната, така и представената след доктората продукция е значителна по обем, прави силно впечатление и говори за солидното присъствие на Цонев в научния живот не само на ЮЗУ – Благоевград, но и в страната. Цонев е представил и списък с 20 цитирания за втория период (5 в чуждестранни издания, 1 в списание, индексирано в Web of science, 2 в списания, анотирани в CEEOL, ERIN PLUS и РИНЦ).

Повечето от публикациите на Цонев са из областта на синтаксиса, което отговаря на обявения в ДВ конкурс. Това обаче съвсем не означава, че кандидатът работи само в тази област, за което говорят проучванията му с диалектоложки и лексиколожки (предимно ономастичен) характер.

IV. Анализ на хабилитационния труд, публикуван през 2014 г.

Книгата на гл. ас. д-р Радослав Цонев „Разговорни съчинителни съюзи в българската устна комуникация (с оглед на конкуренцията между тях)”, както личи от заглавието, има за обект един от основните проблеми на разговорната реч – съчинителните конектори, които в българската синтактологична литература са специално отбелязани като разговорни, и то във връзка с конкуренцията между тях. Допълнителните задачи, които си поставя авторът, са многобройни. Те се отнасят до честотата на употреба; до ролята им като частици; до участието им в различни типични разговорни конструкции; до промяната на съчинителната им функция в подчинителна и до появата на асиндетични изкази.

Д-р Цонев търси битуването на тези съчинителни съюзи в диалектната реч и в речта на художествената литература, за да докаже наличието им и в онзи лингвален слой, който стои на границата между диалектния и книжовния език.

В **Увода** (с. 11–37) той разглежда същностните черти на разговорната реч в българската езиковедска литература, като прави преглед на синтактичните проблеми в досегашните лингвистични изследвания у нас.

Емпиричният материал у Цонев е богат и разностранен. Той е базиран както върху лични наблюдения на автора, така също и на записана електронна реч от радиопредавания. Това означава, че информаторите са от цяла България, но все пак превес имат тези от Западна България, в която живее и изследователят. Важна е констатацията, че българската разговорна реч е от два типа: източнобългарска и западнобългарска. С оглед на това е построена и работата. Цонев търси разглежданите конектори както в източнобългарските, така и в западнобългарските говори, и съответно, както у източнобългарски, така и у западнобългарски по произход писатели. Все пак трябва да подчертаем, че позоваването на диалектната и литературната ситуация в изследването има само доуточняващо, спомагателно значение. В центъра на работата стоят наблюденията и изводите върху разговорната реч на книжовния език.

Любопитен факт е, че българските съчинителни съюзи, маркирани в книжовния език като „разговорни”, в по-голямата си част имат чужд произход – ориенталски (турски или арабски и персийски, но възприемащи се у нас като турски – заради турския език като език посредник или гръцки).

Втората глава е озаглавена „Конкуренция между съединителните съюзи *та* и *па* в българската разговорна реч” (с. 38–73). Третата глава – „Конкуренция между противопоставителните (съпоставителните) съюзи *ама*, *ами* и *па* в българската разговорна реч” (с. 74–121), четвъртата – „Конкуренция между съотносителните (разделителните) съюзи *ту* – *ту*, *хем* – *хем*, *я* – *я* в българската разговорна реч” (с. 122–145), петата глава – „Конкуренция между паратаксис и хипотаксис. Асиндетизъм (Разговорни конструкции със съчинителни съюзи като подчинителни. Безсъюзни конструкции)” (с. 146–155).

Главите, въпреки различните съюзни връзки, са разработени еднотипно, за да бъде подчертана, от една страна, близостта в синтактичната семантика на съчинителните конектори и, от друга страна, възможностите им да влизат в конкуренция помежду си.

С оглед на избрана и проведена стройна композиционна структура съюзните съчинителни връзки са разгледани в монолог, диалог и полилог в следните основни случаи: 1. За съединяване. 2. За присъединяване. 3. За съпоставяне. 4. За противопоставяне. 5. В съчетание с други съюзи или частици. 6. За въвеждане на подчинени обстоятелствени изкази.

Много интересен е въпросът за употребата и конкуренцията на съюзните връзки като частици. При конкуренцията на **та** и **па** за изразяване: на съгласие, задоволство потвърждение в диалогичната реч; изненада, учудване, недоумение, възражение, недоволство, несъгласие, увещание, подкана, пауза. За конкуренцията между **ами**, **ама** и **па (пък)** – за изразяване на несъгласие, възмущение, недоволство, раздразнение и по-рядко за задоволство, възхищение. При употребата на **хем** за изразяване на учудване, изненада, уверяване или настояване, при употребата на **я** като частица за изказване на молба, подкана, насърчение, съгласие, потвърждаване, за посочване на някого или нещо, което се намира наблизо, пред нашия поглед.

Само като употреба и конкуренция, без повторно или потретно посочване на синтактичната семантика всички детайлно анализирани конектори са посочени в частите за българските диалекти и в произведенията на художествената литература.

Изключително важен дял представлява част V „Конкуренция между паратаксис и хипотаксис. Асиндетизъм (Разговорни конструкции със съчинителни съюзи като подчинителни. Безсъюзни конструкции)”. В първата част „Съюзите *та*, *па*, *ама* (с фонетични варианти *ема*, *ма* и др.), *ами* (с фонетични варианти *еми*, *ми* и др.), *пък* и *хем* (с фонетичен вариант *ем*) в изказвания, които са съчинителни по форма, но могат да бъдат и подчинителни по функция” д-р Цонев разглежда шест прелюбопитни случая: 1. Хипотактични отношения, изразяващи каузалност – тип *Са си чукай главата / та миналата година спа //*, което може да бъде изтълкувано и като ‘Сега си чукай глава, **щом** като миналата година спа’; *Накарах му се / ама беше лош //* ‘Накарах му се, **понеже** беше лош’. 2. Хипотактични отношения, изразяващи консесивност: *С~ пак дойде / па ми се сърдеше от два дена //* ‘Все пак дойде, **въпреки че** ми се сърдеше от два дена’. 3. Хипотактични отношения, изразяващи резултативност: *Не са си свършили работата / та ги наказва //* ‘ Не са си свършили работата, **ето защо** ги наказва’. 4. Хипотактични отношения, изразяващи кондиционалност: *Да звъннат / хем са в града другата седмица //* ‘Да звъннат, **ако** са в града другата седмица’. 5. Хипотактични отношения, изразяващи темпоралност: *На Коледа най-добре / па магазините бачкат нонстоп //* ‘На Коледа най-добре, **когато** магазините бачкат нонстоп’. 6. Хипотактични отношения, изразяващи локативност: *По-натам / по-натам/ па има мост //* ‘По-натам, по-натам, **където** има мост’. Конкуренцията между паратаксис и хипотаксис в приведените по-горе случаи всъщност води до неутрализация на противопоставянията: формата на съюзите (паратактична) отстъпва място на съдържанието им (хипотактично).

В следващия подраздел „Асиндентични безсъюзни конструкции” изчезва дори и формата. Безсъюзното свързване може да се интерпретира двояко: и като паратактично, и като хипотактично: Ние сме / ще я натоварим // ‘Ние сме **и** ще я натоварим’ – със съчинителен съединителен съюз; ‘Ние сме тези, **които** ще я натоварим’ – с подчинителен сказуемноопределителен съюз; ‘Ние сме, **затова** ще я натоварим’ – с подчинителен обстоятелствен съюз за последица.

Извършеният от д-р Цонев анализ е свидетелство за перфектно познаване от автора на закономерностите както на книжовната, така и на разговорната реч. Цонев умело прилага структурно-семантичния анализ и разкрива дълбинната структура на сложните отношения между частите на изказа, като доказва, че между тях няма резки и непреодолими граници. Преходът между паратаксиса и хипотаксиса, достигащ до неутрализация на противопоставянията, очевидно е плавен и постепенен и той намира най-точен завършек в асиндетизма, който очевидно е най-интересната област в изследването на разговорната реч.

Във връзка с подчертаното от мене по-горе твърдение е и моята препоръка: Необходимо е по-ярко, по-категорично да бъде посочена ролята на асидентизма в работата, защото именно в тази част се откроява и приносът на автора.

Лаконичността и точността на езика в изложението, несъмнено е положителна страна на проучването. Цонев умее да дефинира нещата съвършено прецизно, но тази стегнатост на изказа невинаги му дава възможност да подчертае собствените си постижения, които вън от всяко съмнение, са особено съществени.

Заключение: Изследването на гл. ас. д-р Радослав Цонев „Разговорни съчинителни съюзи в българската устна комуникация (с оглед на конкуренцията между тях)” е несъмнен принос в разработката на проблемите на българската разговорна реч у нас.

1. На базата на много голям по обем материал, лично събран от автора (от записи на устна комуникация между колеги, студенти и информатори от улицата, а също така и от телевизионни продукции и радиопредавания), са разкрити типични съюзни връзки в българския език, специално отбелязани в синтактичната литература като разговорни, това са конекторите та, па, ама, ами, пък, ту – ту, хем – хем и я – я. Показана е убедително и тяхната употреба в монолог, диалог и полилог, а съща така и като частици.

2. Проследена е конкуренцията между посочените съюзи в българската разговорна реч, тяхната употреба в диалектите от различните части на българското езиково землище и в езика на художествената литература.

3. Несъмнена е заслугата на автора при разкриването на интересната конкуренция между паратаксиса и хипотаксиса, достигаща до неутрализация между тях. Това сочи анализът на разговорните конструкции със съчинителни съюзи като подчинителни и на полиаспектното тълкуване на безсъюзните изкази с различни по тип съюзни изказвания. Позволявам си да твърдя, че дори само този дял от работата да съществуваше, на разработката трябва да се даде най-висока оценка.

4. Проучването представлява интерес и за балканското езикознание, тъй като повечето от конекторите в български са заемки от съседните езици.

Изследването има съществен принос към проучването на синтаксиса на българската устна комуникация, една недостатъчно разработена в родната лингвистика област, по която тепърва ще се работи интензивно.

V. Други публикации

С основно разработваната от Радослав Цонев синтактологична проблематика са изследванията върху разговорните съюзи, за което свидетелстват и следващите представени статии.

а) „Съюзът **ами** в българската разговорна реч“ (Езиков свят, 2013, кн. 2: 125–133). Изтъкват се употребите му за противопоставяне, съпоставяне и присъединяване, функциите на които в книжовноезиковата практика са поети от конекторите *но*, *обаче*, *а*. Важно е да се подчертае, че в изказвания, съчинителни по форма съюзи могат да изпълняват подчинителна роля – нещо, което се отнася и до други съюзи в устната комуникация.

Очевидно, широкото разпространение на *ами* върху цялата българска територия и в художествената проза превръщат този съюз в един от най-типичните за българската разговорна реч.

б) „Съюзът **ама** в българската разговорна реч“ (Български език, 2013, кн.1: 63–72). Отражена е честата му употреба в анаколути, некомуникативни реплики и др. Подчертани са: диалектната му подкладка, употребата в художествени произведения, но и пробивът му в книжовния език.

в) „*The conjunction **ta** in Bulgarian colloquial speech*“ („Съюзът **та** в българската разговорна реч“) (Езиков свят, 2014, т. 12, кн. 1: 7–18). Разкрита е функцията му за едноредност и вътрешно смислова съгласуваност / еднопоставен е със съюза *и* – за присъединяване и с книжовните *а*, *но* – за противопоставяне.

г) „Съюзът **на** в българската книжовна реч“ (Език и литература, 2014, кн. 3–4: 150–164). Освен като съединителен съюз, *на* се използва и за противопоставяне и съпоставяне. Въпреки че *на* и *тък* са произходно свързани (от наречието *нак*), налице е известна конкуренция между тях, която в бъдеще може да доведе до тяхната неутрализация.

д) „*Rivalry between the Balkan adversative conjunctions **ama** and **ami** in Bulgarian colloquial speech*“ („Конкуренция между балканските адверзативни съюзи **ама** и **ами** в българската разговорна реч“), (Балканско езикознание, 2014, кн.1: 39–54).

В статията се поставя акцент върху предположението, че съюзите *ама* и *ами* са от чужд (неславянски, най-вероятно от ориенталско-турски, арабски) произход. Освен в български, те се откриват и в гръцки. Отражена е конкуренцията между тях в български, гръцки и турски. В български по функция те не се различават същностно.

е) „*Rivalry between the Balkan correlative (disjunctive) conjunctions **hem-hem** and **ja-ja** in Bulgarian colloquial speech*“ („Конкуренция между балканските корелативни (дистинктивни) съюзи **хем-хем** и **я-я** в българската разговорна реч“), (Балканско езикознание, 2014, кн.2–3: 153–172).

Неславянските (персийски или турски) съюзи са типични не само за български, но и за гръцки. Посочени са разликите между простите и сложните съюзи в трите езика, а също и възможността в български *я* да се използва и като частица.

ж) Освен генетичния и функционалния анализ на отделните разговорни съюзи в българския и в балканските езици Р. Цонев предлага за конкурса и изследвания с *обобщаващ характер*: „Противопоставителни съюзи в българската разговорна реч“ (Годишник на филологическия факултет, т. II, 2003, Благоевград: 15–31) и „Специфични особености на българския разговорен синтаксис“ (Български език и литература, т. 58, №3: 287–306).

В първата статия Р. Цонев прави извода, че в Западна България съюзната връзка *пък* отсъства за сметка на *ама*, *ами* и *па*, или ако все пак може да се открие, това е резултат от влиянието на книжовния език.

Във втората статия кандидатът достига до важни изводи. Ще посочим няколко от тях: 1) В последните години изучаването на разговорната реч се обособява в самостоятелна езиковедска дисциплина със свои специфични черти на всички езикови равнища; 2) Тези черти за разлика от писмената форма на книжовния език са: недостатъчна подготвеност на изказването, неофициалност, непринуденост, липса на скованост, изключителна експресивност, активност на паралингвални фактори (мимики, жестове). По отношение на синтаксиса по-специално, хвърлят се в очи многобройните повторения – от една страна и непълните (елиптичните) конструкции – от друга, т.е. достига се до двете противопоставящи се крайности. 3) За назоваването на многобройните явления авторът предлага интересна терминология: *пряко и непряко устно речево общуване, полилогична реч* (наред с *диалогичната* и *монологичната*) и т.н. Той възприема и съществуващата досега доуточняваща терминология. За разлика от предходниците си Цонев обръща по-голямо внимание на конкуренцията между синтактичните явления.

ж) Статия в български (2015) и английски вариант, публикуван в Тирана (2016), е посветена на „*Абсолютният суперлатив в българския сленг*“. Това е така наречената четвърта степен в младежкия говор от типа на *жестоко красиво*, *зверски вкусен*, *страшно скъп* и др. Явлението е изключително интересно, но очевидно има лексикален характер, за да бъде обявено за граматическа категория. Освен това се открива и в други небалкански езици. Може би тази четвърта степен трябва да бъде поставена в кавички.

В самостоятелен раздел могат да бъдат обособени синтактологичните публикации на д-р Цонев от научни конференции:

з) „*За един (тавтологичен) тип на синтактични рамкови конструкции в българската разговорна реч*“ (Славистиката в глобалния свят – предизвикателства и перспективи. Благоевград, 2012: 174–177). В статията се изнася материал за рамкови конструкции с еднакви лексикални елементи.

и) „*Някои особености на подчиненото определително изречение, въведено с разговорни неизменяеми относителни местоимения и наречия*“ (Проблеми на устната комуникация. Кн. 9, т. 2. В. Търново, 2013: 96–104). Изследването посочва всички възможни неизменяеми облици (*дет*, *де*, *където* (*къдет*), *що*, *къде*), заместващи изменяемото относително местоимение *който* в този тип изречения. И тук ракурсът на изследването е балканистичен – правят се сравнения с гръцки, албански и румънски.

к) В серия от статии се доразвиват идеи, за които стана дума по-рано: „*Съюзът пък в българската разговорна реч*“ (Лингвистиката: история, предизвикателства,

перспективи, 2013: 203–216); *„Адверзативните съюзи в българската разговорна реч“* (на английски в Polyslav 17, München–Berlin, 2014: 201–211); *„Сложните съотносителни (разделителни) съюзи в българската разговорна реч“* (Съвременните измерения на едно научно прозрение. Доклади от Международната научна конференция в чест на 150-тата годишнина от рождението на Ватрослав Облак. София, 2015: 254–271); *„Конкуренция между съединителните съюзи та и на в българската разговорна реч“* (Сборник по повод 20-годишнината от създаването на специалност „Славянска филология“. Благоевград, 2015: 518–525); *„За конкуренцията между паратаксиса и хипотаксиса в българската разговорна реч“* (Проблеми на устната комуникация. Кн.10, ч. 1, 2016: 160–171).

л) Освен основната част от проучванията на д-р Цонев, посветени на синтаксиса, кандидатът е представил и редица статии, свързани с по-раншни *диалектоложки проучвания* (но публикувани след получаване на доктората), които само ще спомена, без да анализирам: *„Съществителните имена в говора на Банско“* (Македонски преглед, №1, 2007: 105–120), *„За проучванията на говора на гр. Банско“* (Езиков свят, т. 3, 2007: 29–39).

м) Трета група изследвания от последно време са с *лексиколожка (ономасиологична) насоченост*. За това говорят статиите *„Стари и нови суфиксални универбати във в-к „Уикенд“ (за периода 01. 01. 2001–31. 12. 2010)“* (Езиков свят № 9, кн. 1, 2011: 31–36); *„За една особеност на младежкия сленг“* (Годишник на филологическия факултет, т. 9/10, Благоевград, 2012: 259–264); *„Някои особености на благаевградските прякорни имена“* (Лингвистиката: история, предизвикателства, перспективи. Благоевград, 2015: 253–262).

В първата статия е поставен въпросът за динамичните промени в българската езикова система, извършвани днес (пред нашите очи) с появата на множество универбати в т.нар. „жълта преса“. Във втората статия не става ясно каква именно е тази особеност на младежкия сленг, защото са посочени множество: измислени имена на нови реалии, преназоваване на думи от книжовния език, заимстване от диалектите или от други езици и пр.

В третата статия напълно убедително прякорните имена са разделени на групи в зависимост от мотивиращия признак (двоен, троен, четворен), легнал в основата на назоваването. Отчетено е голямото количество имена от чужд произход – особеност, характерна и за младежкия сленг.

н) Д-р Цонев е автор на няколко рецензии и съобщения за проведени научни начинания в ЮЗУ и в страната, говорещи за будното му внимание към лингвистичния живот у нас.

Въз основа на всичко анализирано досега, можем да обобщим:

1. С *богатата си научна продукция* главен асистент д-р Радослав Цонев има силно присъствие в научния живот не само на ЮЗУ – Благоевград, но и в страната. Той печата на български и английски както в изданията на Университета, така и в столичните лингвистични списания, а също и в чужбина. Голяма част от нашите и чуждестранните списания са индексирани и анотирани, което прави чест и на цялостната продукция на филологическия факултет.

2. *Представеният хабилитационен труд* вече е отпечатан и е достъпен за използване. Той решава интересни проблеми пред една нова езиковедска дисциплина у нас – *Синтаксис на българската разговорна реч*, на която той се явява като един от първостроителите ѝ.

3. Изнесенният от Цонев *материал* както във втората му книга, така и в статиите му, е лично събран в устна комуникация с колеги, студенти, информатори от улицата, от телевизионни продукции и радиопредавания в монолог, диалог и полилог.

4. Приложената методология е нова. Неговият личен принос е най-вече по отношение на конкуренцията между паратаксиса и хипотаксиса, достигащ, както вече отбелязах, до неутрализация, а тя пък налага многоаспектно тълкуване на проблемите.

От представената документация проличава, че гл. ас. д-р Радослав Михайлов Цонев притежава всички качества за получаване на академичната длъжност *доцент* съгласно Закона за развитие на академичния състав, Правилника за прилагането му и Вътрешните правила на ЮЗУ „Н. Рилски“. Поради всичко това, напълно убедено подкрепям избора на гл. ас. д-р Радослав Цонев за академичната длъжност *доцент*, като давам своя положителен вот.

25. 10. 2016 г.
Благоевград

Рецензент:
(Проф. д-р Иван Кочев)